

مکتب سلیمانی؛ پیشران زمینه‌ساز ظهور

وحید ریاضی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۲

چکیده:

از معضلات جهان امروزی و در واقع آخرالزمانی، استفاده از واژه معنویت به جای دین و دینداری توسط دین‌گریزان است. به همین خاطر آن‌ها با شعار «من معنوی هستم اما دین‌دار نیستم» به مقابله با اسلام و در نهایت دمیدن نگاه آخرالزمانی در اذهان هستند. مکتب سلیمانی با تأسی از اسلام ناب و تلمذ در مکتب ولی فقیه زمان و درس‌آموخته‌های دینی به مصاف چنین بدعتی رفت. این مقاله با نگاه مکتب سلیمانی در قالب پیشران و زمینه‌ساز ظهور از ابزارها، محرک‌ها و مقوم‌های موجود بهره‌گرفت تا برنامه‌های حرکت به سمت بسترسازی اقشار مختلف مردم و ایجاد ارتباط مستحکم و جامعی برای جهان اسلام فراهم سازد. سؤال اصلی این مقاله «پیشران‌های مکتب سلیمانی در زمینه‌سازی ظهور چیست؟» روش‌شناسی این مقاله برگرفته از آینده‌پژوهی با روش توصیفی - تحلیلی با بهره‌مندی از روش گردآوری داده‌ها؛ کتابخانه‌ای و ابزار آن‌ها استوار شده است. تحقیق از نظر هدف و نوع، کاربردی است. نتیجه‌ی مقاله منجر به احصای درس‌آموخته‌های دینی و راهنماهایی‌های مشهودی و سلوکی منطبق بر بایدها و نبایدها از مکتب شهید سلیمانی از نگاه حضرت امام خامنه‌ای علیه‌السلام است. که ۷ مورد به پیشران‌های زمینه‌ی ظهور در این مقاله حاصل شد.

واژگان اصلی: مکتب سلیمانی، ظهور، زمینه‌ساز، پیشران.

۱. استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی، تهران، ایران

مقدمه

مکاتب فراوانی تاکنون در جهان ظهور و نمود داشته‌اند، برخی مکاتب از سوی پیامبران و الهیون بوده است و برخی مکاتب از سوی مادیون بوده است و هر یک با توجه به قدرت خود دارای گستره خاصی بوده است. یکی از مکاتب اثرگذار در عصر حاضر مکتب امام خمینی علیه السلام بوده است. برخی نیروهای مکتب امام علیه السلام به قدری بزرگ و اثرگذار بوده‌اند که خود دارای مکتبی ذیل مکتب حضرت امام علیه السلام هستند از جمله این افراد می‌توان از شهید حاج قاسم سلیمانی نام برد، شهیدی که با شهادتش در تاریخ جهان و انقلاب اسلامی نقش بست. یک فرد اگر در تاریخ زمان خودش عامل مؤثری نباشد و نقش مؤثری نداشته باشد و آینده را نسازد، او عملاً وارد در تاریخ نیست و نبوده است (خانی و محمدی، ۱۳۹۸: ۶).

در غرب می‌گویند فرهنگ و ارزش‌ها وابسته به افرادی هستند که آن را شکل می‌دهند در نتیجه جوامعی که فرهنگ‌های متفاوتی با یکدیگر دارند، متباین از یکدیگر نیز به حساب می‌آیند. این مقاله به لحاظ ضرورت تبیین قلمرو به مکتب شهید سلیمانی و پیشران‌های آن برای ظهور به بین دو مقطع زمانی مبدا (عاشورای حسینی) و دیگری مقصد که ظهور امام عصر (عج) است، توجه داشته است که پیمودن فاصله این دو مقطع با نگاه به عاشورا و نسل آینده را برای ظهور مهدوی (عج) تربیت کند. در این میان تابلویی که شهید سلیمانی در قالب مکتب نشأت گرفته از اسلام ناب و اصحاب سیدالشهداء (علیه السلام) ترسیم کرد بهترین الگوی تربیتی برای رسیدن به تمدنی است که با امام زمان (عج) در سراسر گیتی تحقق می‌یابد (مریجی، ۱۳۹۹). عصر حاضر یکی از مقاطع حساس تاریخ اسلام به شمار می‌رود زیرا دشمنان، اسلام از بیم گسترش نفوذ و اقتدار مسلمین در عرصه‌ی بین‌المللی به صورت علنی تر مسلمانان، را از هر مرام و مکتبی تهدید کرده و به دنبال سیطره بر بلاد اسلامی و چپاول منابع و ثروت‌های آنان، برآمده‌اند (ورعی، ۱۳۸۲: ۴۳-۴۲).

با توجه به کتاب انسان ۲۵۰ ساله و در زمان غیبت امام معصوم (علیه السلام) و پیروی از معصومین می‌توان ادعان داشت صالحین و شهدایی در این راه وجود داشته و دارند که رهرو آن‌ها بوده و هستند و نمونه‌ی بارز آن را می‌توان شهید حاج قاسم سلیمانی را نام برد که با حضور و حتی شهادت به عنوان ستارگان درخشان، عالمی را روشن ساخته و می‌سازند. به همین خاطر مقام معظم رهبری علیه السلام در بیانات خطبه‌ی نماز جمعه می‌فرمایند: «... به شهید حاج قاسم سلیمانی به چشم یک فرد نگاه نکنیم؛ به چشم یک مکتب، یک راه، یک مدرسه درس آموز نگاه کنیم...» (بیانات مقام معظم رهبری در خطبه نماز

جمعه تهران، مورخ ۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

بدون شک انقلاب اسلامی ایران با رهبری حضرت امام علیه السلام باعث رشد و تربیت نوجوانان و جوانان زیادی شد که پس از پیروزی انقلاب قدم در طریق دفاع از آرمان‌ها و ارزش‌ها گذاشتند و خون خود را برای تثبیت این نظام اهدا کردند. آنچه مسلم است، هم اکنون در گام دوم انقلاب مکتب شهید حاج قاسم سلیمانی جریان بخش موج حرکتی در امتداد چهار دهه از گذشت انقلاب اسلامی است و با پیوندی مستحکم با مکتب عاشورا و نظام مهدویت آخرالزمانی همواره زنده و پویا است. چراکه درس ایستادگی و مقاومت را به بشریت آموخت و راه مقابله با سلطه‌جویان را به جهانیان نشان داد. در عصر حاضر قیام علیه استکبار و گروهک‌های تکفیری و داعش و دفاع از حرم اهل بیت (علیهم‌السلام) توسط شهدای بصیر مدافعان حرم به ما یاد می‌دهد که دفاع از دین بصیرت می‌خواهد. بنابراین دغدغه محقق در از قوه به فعل درآوردن این دیدگاه و مکتب با توجه به مطالب یادشده، تأسی‌پذیری جامعه از مکتب سلیمانی در خودسازی جهت ظهور مدنظر بوده و محقق در پی ارائه‌ی نقطه‌نظراتی است که نقاط اشتراک این مکتب را با ظهور به منصفی ظهور گذاشته و مخاطبین را با خود به درک مشترکی برساند. از طرفی چارچوب نظری تحقیق بر مکتب سلیمانی و مهدویت پایه‌ریزی شده و هدف تبیین پیشران‌های مکتب سلیمانی به عنوان زمینه‌سازی ظهور می‌باشد و سؤال اصلی نیز عبارت است از «پیشران‌های مکتب سلیمانی در زمینه‌سازی ظهور چیست؟» در باب اهمیت تحقیق و به اصطلاح حوزه‌ی ایجابی و یا چرابی مهم بودن تحقیق آن می‌توان:

- لیبک به تدابیر فرماندهی معظم کل قوا علیه السلام و توجه به ماهیت اسلامی، ارزشی و ولایی بودن مکتب سلیمانی با نگاشت آینده و اصلاح وضعیت موجود اشاره کرد. در باب ضرورت تحقیق و به اصطلاح حوزه‌ی سلبی تحقیق؛ چه کارکردهایی می‌تواند داشته باشد به مواردی هم‌چون: استمرار تهدیدهای استکبار جهانی و بین‌المللی با توجه به ماهیت سلطه‌گری آن، ابهام در نگاه جوامع دینی و تشخیص اهم و کم توجهی به اهداف و آرمان‌های ارزشی اسلام اشاره داشت.

مبانی نظری و پیشینه‌های پژوهش

چارچوب نظری

مکتب شهید سلیمانی دارای خاستگاهی به نام مکتب امامین انقلاب اسلامی و دارای غایت و هدف به نام ظهور است به بیان دیگر مکتب شهید سلیمانی با نیروی محرکه مکتب امامین انقلاب و با غایت‌نگری و

پیشرانی ظهور و جامعه مطلوب مهدوی، و با فرایندسازی توسط شاخص‌های صبر، مقاومت و تاب‌آوری به سوی انسجام ساختاری و تحول کارکردی پیش می‌رود. چارچوب مکتب شهید سلیمانی دارای شاخصه‌های مهمی است که هر کدام از آنها به نحوی در مسیر بسترسازی ظهور قابل توجه هستند نظیر ولایت‌مداری، عدالت‌محوری، ظلم‌ستیزی، حق‌خواهی، مظلوم‌نوازی، شهادت‌طلبی، استقامت‌ورزی و ... این موارد از جمله شاخصه‌هایی است که در روایات انتظار جزء شاخصه‌های منتظران تلقی شده و به منتظران توصیه شده در راستای تحقق آمادگی برای رخداد ظهور باید به این اوصاف مزین شوند. شهید سلیمانی که از شاگردان مکتب امامین انقلاب و از دست پروردگان این مکتب نوین مردم سالار دینی می‌باشد. در مقابله با استکبار و هم پیمانان آنها با شاخصه‌های علاوه بر پیروزی بر مستکبران و صهیونیسم جهانی، زمینه‌ساز اضمحلال و نابودی دست پروردگان آنها را فراهم نمود. بی شک شهید سلیمانی، هم‌زمان و دنبال‌کنندگان راه وی با الهام‌گیری از فرهنگ انتظار و درس‌آموزی از مکتب امامین انقلاب، شاخصه انتظار را در منطقه و جهان اسلام در میان مسلمانان و جوامع اسلامی به عنوان یک فرهنگ غالب نمایان کرده و با نگرش کاربردی و اجرایی بستر نهادینه‌سازی آن را با شاخصه صبر و مقاومت تضمین نموده‌اند. بنابراین چارچوب نظری حاکم بر این مقاله بر کمال انسانیت و تأمین سعادت همگانی در قالب اسلام و منبع الهام تکلیف‌ها و مسئولیت انسان‌ها در این دین مبین پایه‌ریزی شده و از طرفی یکی از نمونه‌های ارزشمند آینده جامعه اسلامی را می‌توان در وعده الهی در خصوص شکل‌گیری عصر ظهور حضرت ولی عصر (عج) مشاهده نمود. آن‌گونه که در روایات اسلامی توصیه شده است، پیروان آن حضرت موظفند با انجام اقدامات شایسته، شرایط را برای تحقق زمان ظهور فراهم سازند. به عبارتی در مکتب شهید سلیمانی این نگاه استمرار داشته و در ایشان از قوه به فعل درآمده بود و در این تحقیق این مکتب بسط و مورد مذاقه قرار می‌گیرد.

پیشینه‌ی تحقیق

در نگاه پیشینه تحقیق می‌توان به یافته‌هایی در این مورد به شرح زیر اشاره کرد:

(۱) عباس‌زاده (۱۳۹۹)، مقاله‌ای با عنوان «مؤلفه‌های تربیتی مکتب شهید سلیمانی»، نگاشته‌اند که زندگی جهادی از موقعیت‌هایی است که زمینه رشد و کمال انسان در ابعاد مختلف را فراهم می‌آورد، شهید سلیمانی در بستر تربیت جهادی رشد کردند و رفتار عملی ایشان نیز می‌تواند الگوی تربیت جهادی را ارائه نماید که نیاز جامعه امروز ما برای نقش‌آفرینی در دنیای کنونی و تمدن‌سازی است.

هدف این پژوهش، بررسی مؤلفه‌های تربیتی مکتب شهید سلیمانی که به روش تحلیل مضمون انجام شد. حاصل این پژوهش ارائه مؤلفه‌های تربیتی مکتب شهید سلیمانی در مقوله‌های شناختی، گرایش و رفتاری با رویکرد جهادی است (عباس‌زاده، ۱۳۹۹).

(۲) جعفری (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با عنوان «شهید سلیمانی و تأثیرگذاری در دفاع از عمق راهبردی انقلاب اسلامی» یکی از اصلی‌ترین اولویت‌های جمهوری اسلامی از ابتدای شکل‌گیری انقلاب اسلامی، افزایش عمق راهبردی را بیان می‌کند که با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و با هدف تبیین نقش سردار شهید سلیمانی در دفاع از عمق راهبردی انقلاب اسلامی، به پرسش اصلی که شهید سلیمانی با استفاده از جبهه مقاومت چه نقشی در عمق راهبردی انقلاب اسلامی ایفا کرده است، پاسخ داد. نتیجه کلی به دست آمده دلالت بر آن دارد که شهید سلیمانی با تشکیل جبهه مقاومت با نیروهایی از حزب‌الله لبنان، و حشدالشعبی عراق، بسیج مردمی سوریه و اتحاد آنها با مدافعان حرم از ایران و تیپ فاطمیون و زینبیون در مقابل اقدامات تهاجمی استکبار که با استفاده از پیاده نظام خود یعنی نیروهای تکفیری داعش در منطقه غرب آسیا نامنی ایجاد کرده بودند، مقاومت و ایستادگی کردند و مانع از گسترش و ظهور بیشتر داعش در منطقه غرب آسیا شده و عمق راهبردی انقلاب اسلامی را ارتقا داده است (جعفری، ۱۳۹۹).

(۳) اصغریان‌کاری (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با عنوان «راهبردهای سردار سلیمانی برای حل بحران‌های منطقه‌ی غرب آسیا»، با طرح سؤال اصلی که راهبردهای سردار سلیمانی به عنوان یک استراتژیست و فرمانده موفق و منحصر بفرد در حل بحران‌های منطقه چیست؟ با بهره‌گیری از الگوی نظریه بحران اسپریگنز، ضمن تبیین بحران غرب آسیا و ریشه‌های پنجگانه بحران و الگوی پنجگانه مطلوب راهبردهای پنجگانه شهید سلیمانی برای تحقق حل بحران‌های منطقه غرب آسیا ترسیم نمود. راهبردهای حل بحران سردار سلیمانی در منطقه غرب آسیا جهت تحقق الگوی مطلوب عبارتست از: «بازسازی اتحادهای فرمانطقه‌ای «جنگ‌های نیابتی علیه رژیم اشغالگر قدس»، «تشکیل نیروهای چندملیتی»، «مدیریت در میدان» و «مردمی‌سازی مقاومت» (اصغریان‌کاری، ۱۳۹۹).

(۴) علمیرادی و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله‌ای با عنوان «تبیین الگوی قرآنی چگونگی تقدم شهادت نفسی بر شهادت فعلی در مکتب شهید سلیمانی بر اساس روش داده بنیاد، به چرایی و چگونگی تقدم شهادت نفسی بر شهادت فعلی پرداخته‌اند. در این مقاله نویسندگان با بررسی آیاتی از قرآن کریم در مورد شهداء، همه‌ی ویژگی‌های ایشان استخراج، کدگذاری، مقوله‌بندی و در نهایت مؤلفه‌های قرآنی

«تقدم شهید بودن بر شهید شدن» اصطیاد شد. از نتایج این پژوهش، کشف مؤلفه‌هایی بود که در صورت رعایت آنها، «شهادت نفسی» برای انسان حاصل شده و در صورت استمرار انسان را در مسیر دریافت موهبت مقام «شهادت فعلی» قرار می‌دهد. مجموعه‌ای از شرایط علی و زمینه‌ای منجر به اتخاذ راهبردهای خاص رفتاری در زندگی کشته شدگان در راه خدا می‌گردد، که قتل فی سبیل‌الله تنها یکی از پیامدهای آن است. بنابراین، راه «شهادت فعلی»، جز از طریق «شهادت نفسی» نیست (علی‌مرادی و همکاران، ۱۳۹۹).

نقاط اشتراک و افتراق تحقیق

با بررسی به عمل آمده از نتایج پیشینه‌های بالا مشخص گردید که پیشینه‌ها در موارد زیر با عنوان مقاله‌ی حاضر دارای نقاط مشترک هستند:

این پیشینه‌ها از لحاظ دانش‌افزایی به صورت مجزا هر یک به زوایای خاصی به بحث مکتب و الگوی رفتاری شهید سلیمانی پرداخته که می‌تواند به عنوان منبع مناسبی در پژوهش حاضر مورد بهره‌برداری قرار گیرد. توجه به اهمیت و ویژگی‌های منحصر به فرد شهید سلیمانی در برقراری ارتباط با جامعه‌ی هدف نسبت به سایر الگوهای رفتاری امروز جوامع از تراز انقلابی برخوردار بوده و در طول سیره قیام عاشورایی و مکتب امامین انقلاب است.

نکات افتراق مقاله با تحقیقات قبلی

هیچ‌یک از پیشینه‌های مطرح شده با نگاه آخرالزمانی و مهدویت به مکتب شهید سلیمانی وارد نشده‌اند. در حالی که اساس این مقاله بر بستر ظهور شکل یافته است.

نوآوری پژوهش

پس از شهادت سردار رشید اسلام تا کنون؛ نویسندگان مطالب بسیاری در وصف ویژگی‌های مختلف شخصیتی و ابعاد دیگر این شهید بزرگوار به رشته تحریر درآورده‌اند؛ اما چهره‌ی شخصیتی وی در پیوند با ولایت و نگاه مهدوبیتی آن‌طور که شایسته بوده، مورد مذاقه و تبیین نشده بود. در این مقاله برخی اصولی مکتب توحیدی و نگاه تمدن آخرالزمانی سلیمانی ذکر شد تا چراغ راه رهروان وی و تسهیل‌کننده مسیر راه علاقه‌مندان به شخصیت برجسته و بی‌بدیل ایشان باشد. ولایت، عقلانیت و مقاومت؛ سه عنصر بنیادی مکتب مهدویت و آخرالزمانی و بسترساز زمینه‌ی ظهور بوده که در

ارزش‌افزودگی نوآوری این تحقیق محسوب می‌شود. باور به توحید و ظهور منجی بشریت در مکتب شهید سلیمانی و اعتقاد به، ولی فقیه اولین عنصر مکتب سلیمانی است که در رفتار و منش او تحت عنوان عقلانیت (در حوزه مهدویت) و مقاومت (در حوزه بستر سازی ظهور) نمود پیدا می‌کند. بنابراین این مقاله در نوع خود بدیع و نوآورانه می‌باشد.

مفهوم‌شناسی

مکتب

خانی و همکارانش در مقاله‌ای تحت عنوان «بازشناسی مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی مبتنی بر بیانات مقام معظم رهبری علیه السلام» در تعریفی از مکتب به‌زعم معظم‌له آورده است که "ارادت مردم به امام بزرگوار، به معنی پذیرش مکتب امام به‌نوان راه روشن و خط روشن حرکت عمومی و همگانی ملت ایران است؛ یک راهنمای نظری و عملی است که کشور و ملت را به عزت و پیشرفت عدالت می‌رساند" با توجه به این تعریف و تعریف معنایی مکتب در فرهنگ فارسی «جای درس خواندن؛ مدرسه؛ نظریه‌ی فلسفی و به عبارتی؛ مجموعه معتقدات یک استاد را که شایع شده مکتب آن استاد گویند» می‌توان عنوان کرد پایه و اساس تعریف مختار در این مقاله بر این امر استوار شده است که: مکتب عبارت است از: احصای درس‌آموخته‌های دینی و راهنماهایی‌های مشهودی و سلوکی منطبق بر بایدها و نبایدها از مکتب شهید سلیمانی از نگاه حضرت امام خامنه‌ای علیه السلام است (پژوهشگر). البته نباید فراموش کرد که شهید سلیمانی و بسیاری دیگر از رویش‌های انقلاب اسلامی تربیت‌شدگان اسلام و دنباله‌رو اهل بیت (علیهم‌السلام) و مکتب امام خمینی علیه السلام هستند.

پیشران چیست؟

اساس کار موشک‌ها قانون سوم نیوتن است: هر کنشی، واکنشی برابر و در جهت مخالف دارد. غالباً، این نوع نگاه به پیشران در حوزه‌ی مادی کاربردی بهینه و علمی صنعتی دارد. اما نوعی دیگر از پیشران وجود دارد که در حوزه‌ی پیشرفت تمرکز و آینده معنا پیدا می‌کند و آن را می‌توانیم با سرعت بالای تحولات جهانی در حوزه‌های مختلف پیشرفت منطقه‌ای از جمله چالش‌های برنامه‌های بلندمدت تعبیر کرد. آینده نیز به دنبال برساختن تصویری است که در شرایط عدم قطعیت قابل شناسایی، پیشرو قرار دارد. فهم و درک صحیح عملکرد تصمیم‌های شکل‌دهنده به آینده مستلزم شناسایی نیروهای

پیشران کلیدی است. برای ایفای نقش در آینده ضرورت دارد با اتکا به رویکردهای جدید و بهره‌مندی از آموزه‌های اسلامی به‌طور جدی پیشران‌های فرهنگ آینده‌ی ظهور متناسب با قابلیت‌ها و توانمندی‌های جامعه آن زمان و موفقیت اقدام نمود(زالی و همکاران، ۱۳۹۳).

به عبارت دیگر پیشران از باب لغت عبارت است از: عوامل تأثیرگذار بر روندها، رویدادها، اقدام‌ها و تصاویر که ممکن است آینده‌های متمایزی پدید آورند(بی‌نا، ۱۳۹۴). از نگاه اصطلاحی پیشران در زمره‌ی متون آینده‌اندیشی، اشاره به نیروهای عمده شکل‌دهنده آینده جهان دارد. بدیهی است که پیشران‌ها به‌صورت غیرمستقیم بر حوزه‌های مختلف تأثیرگذارند. به عبارت دیگر، مؤلفه‌ها یا عوامل اصلی متشکل از چند روند که باعث ایجاد تغییر در یک حوزه‌ی مورد مطالعه می‌باشند.

عصر ظهور

عصر ظهور را زمانی تعریف می‌کنیم که جهان در آستانه نمایان شدن حضرت حجت(عجل‌الله تعالی فرجه‌الشریف) قرار دارد. بر اساس آیات و روایات جهان در عصر ظهور سه ویژگی عمده دارد: ظلم و ستم فراگیر و فتنه‌ای که بر هر خانه‌ای وارد می‌شود(ابن طاووس، متوفی ۶۶۴ ه. ق)؛ وجود دشمنانی مانند سفیانی و نواصب و ... که در عراق و دیگر مناطق سرزمین‌های اسلامی(یمن، سوریه و ...) مشغول فعالیت علیه شیعه هستند (مجلسی، متوفی ۱۱۱۰ ه. ق) و جریان یاران و موالیان امام زمان که در سرزمین‌های اسلامی در تلاش هستند و یاد و نام امام زمان(عج) را در عالم پراکنده می‌کنند(صدوق، ۱۳۹۰).

ادبیات تحقیق

ظهور و راهبردهای انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی ایران یکی از بزرگ‌ترین پدیده‌های سیاسی و اجتماعی نیمه دوم قرن بیستم است که مورد توجه نظریه‌پردازان قرار گرفته است. نتایج انقلاب اسلامی موجب تحول و تغییرات اساسی در بنیادهای اجتماعی و جایگزینی نظامی با ارزش‌ها و اهداف متفاوت گردید. بر این اساس وجه روشن انقلاب ابعاد دینی آن است که این امر ضرورت اهتمام به کاربرد آینده‌پژوهی در حوزه‌ی ظهور منجی و برای تحقق آرمان‌های انقلاب اسلامی را نشان می‌دهد. مهدویت‌گرایی یکی از ویژگی بارز آن محسوب می‌شود. در واقع می‌توان اذعان کرد بحث زمینه‌سازی ظهور جامعه ایران در شرایط بعد از انقلاب اسلامی را مصداق بارزی از جامعه منتظر تصور نموده و ظرفیت‌ها و بایدهای آینده را نیز با توجه به مکتبی که

شهید سلیمانی برای این نسل و نسل‌های آینده به‌جا گذاشت با آن تحلیل و پیش‌بینی کرد. راهبرد انقلاب اسلامی، استمرار حرکت انبیاء به‌ویژه انقلاب پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه و آله) و منتهی به ظهور آخرین وصی آن حضرت، امام مهدی (عج) است. در فلسفه تاریخ اسلامی آینده جهان و ادیان طبق مشیت خداوند و از طریق اراده‌های پراکنده انسانی حول محور اراده ولی حق، به حاکمیت تمام و کمال او خواهد انجامید. در این سیر تاریخی نقش انقلاب اسلامی و نظام سیاسی برآمده از آن، مقابله با آینده تمدن مادی و الحادی و حرکت به‌سوی زمینه‌سازی ظهور در عرصه‌های داخلی و بین‌المللی است. در این زمینه و نقشی که مکتب شهید سلیمانی با ویژگی‌های خاص خود دارد می‌تواند در دو حوزه مهم ارائه نماید.

علم به مسیر و پیش‌بینی راه‌های منتهی به ظهور منجی موعود و شناخت نشانه‌ها از نشانه‌ها را نشان دهد. الگوی ساختن انسان‌های مومن و مؤثر (کادرسازی) در این مسیر.

نشانه‌شناسی نزدیکی ظهور در مکتب شهید سلیمانی

روش نشانه‌شناسی از جمله روش‌هایی است که در زمینه‌های ظهور و آینده‌ی آن مطرح و استفاده می‌شود (ریاضی، ۱۳۹۹). این شیوه به دنبال رصد و پویش علایم ظهور و قیام، نشانه‌ها و رویدادهایی است که مبنای بیانات معصومان (علیهم‌السلام) در مورد شرایط پیش از ظهور، در آستانه ظهور، همزمان با آن و یا پس از ظهور منجی موعود است که نمایان می‌شوند (خزایی، ۱۳۹۲: ۲۴۸). در خصوص نقش نشانه‌های حتمی و غیر حتمی ظهور گفتنی است که در ترسیم سناریوها و تصاویر آینده نمی‌توان از رخدادهای تأثیرگذار بر آینده یا همان پیشران‌ها و نیز علایم ضعیف تغییر غفلت کرد. علایم حتمی یا غیر حتمی ظهور که پیش زمینه ظهور قلمداد می‌شوند، از جهاتی می‌توان پیشران تحقق آرمان شهر مهدوی و از جهات دیگر علایم ضعیف تغییر به‌سوی تحقق جامعه آرمانی ظهور تصور نمود زیرا تأکید احادیث وارده بر این است که وقوع نشانه‌های ظهور حاکی از نزدیک شدن به آینده حتمی است. بنابراین با مطابقت دقیق و منطقی اخبار و روایات معتبر بر علایم مشاهده‌شده، زمینه درک و مهیا شدن برای نیل به آینده و مواجهه با آن فراهم می‌شود (قربانی، ۱۳۹۲: ۲۱۴).

نشانه‌های ظهور در چشم‌انداز مکتب سلیمانی

نشانه‌ها نمایان‌گر روندها و رخدادهایی است که از گذشته به حال و یا از حال به آینده امتداد می‌یابند و حکایت از وقوع افعال و رفتارهایی در آینده‌های پیش رو دارد تا عوامل و منابع بروز رفتار یا

وقوع آن را در آینده به نمایش بگذارند هم‌چنین نشانگر هدف و غایت رفتار و میزان تأثیری است که نشانه‌ها قصد دارند در آینده از خود بروز دهند (عصاریان‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۵).

در این فرآیند نقش نشانه‌ها به‌ویژه شناخت دقیق آن‌ها در آیات قرآن و احادیث وارده برای جهت‌دهی به آینده و چشم‌اندازسازی جامعه متحد و عمل‌متظران به وظایف خود حایز اهمیت است. فرداها و آینده‌ها، تحت اراده خداوند قاهر نتیجه اعمال، برنامه‌ها و حتی نیت‌های افراد است بر این اساس آینده‌شناسی الهی معطوف به این است که انسان با اندیشیدن درباره اعمال و رفتار خویش، متوجه آینده باشد و برای بهسازی آن تلاش نماید (کارگر، ۱۳۹۲: ۱۵۰). خداوند می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُنْظِرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ...» «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، تقوای الهی پیشه کنید و هر یک از شما بنگرد تا برای فردایش چه پیش فرستاده است ...» (سوره‌ی مبارکه‌ی حشر، آیه‌ی شریفه‌ی ۱۸). امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) در روایتی مفهوم این آیه را به‌خوبی توضیح داده‌اند: «... و راقبَ فی یومِهِ غَدَهُ وَ نَظَرَ قُدَمَا أَمَامَهُ ...» «انسان در امروز باید مراقب فردای خویش باشد و از هم اکنون به آینده نظر می‌کند (نهج‌البلاغه - خطبه ۸۳ - ۵۸۵).

با توجه به تعریف عصر ظهور نوع نشانه‌ها هم‌اکنون و به‌صورت آتش زیر خاکستر در حال نشأت‌گیری است و شهید سلیمانی با تأسی‌پذیری از این نگاه دینی پا به عرصه‌ی مبارزه و حضور در میدان نبرد علیه حوادث شکل‌گیری ده در این مناطق بود و بنیان مبارزه با این نشانه‌ها را با فرمان فرماندهی خویش در دستور کار قرار داد و در این راه خط سرخ شهادت را باز نگه داشت. امثال شهید سلیمانی، موظف به نگاه به آینده هستند و بودند زیرا با اعمال و کردار و از قوه به فعل در آوردن منویات خود نحوه زندگی خود را، برای ورود به آینده و مهیاسازی محیط برای زمینه‌سازی ظهور آماده نمایند. در بسیاری از آیات قرآن کریم، خداوند با بیان عاقبت برخی از اقوام، اهل ایمان و یا امت‌های بعدی را به عبرت‌آموزی و توجه به این‌که زمین از آن صالحان و مستضعفان واقعی مؤمن به خداوند و روز رستاخیز از سرنوشت آنان مأمور کرده است. در این گونه آیات عباراتی از قبیل «فَاعْتَبِرُوا يَا أُولَى الْأَبْصَارِ» مبنی بر لزوم پند گرفتن هوشیاران از حوادث و وقایع عالم، وجود دارد. برخی مفسران معنای «اعتبروا» را تأمل در کار دانسته‌اند (طبرسی، ۱۳۸۶ ق، ج ۲، ۱۵۵). این نکته در سیره و مکتب شهید سلیمانی دقیقاً به چشم می‌آید. او عبرتی شد برای رهروان راه حق و عدالت و برقراری جهانی پر از عدالت و مبارزه با بی‌عدالتی‌ها. این دسته آیات از یک طرف به عبرت‌آموزی و آینده توصیه می‌کند و از طرف دیگر بیان‌کننده سنت‌هایی مانند پیروزی حق بر باطل، پیروزی مؤمنان بر کافران و مشرکان، نابودی ظالمان و

ستمگران است این امر بیانگر ارتباط متقابل و هماهنگی بین سنت‌های الهی است. بر اساس آموزه‌های قرآنی نشانه‌های ظهور بایستی ترسیم‌کننده آینده‌ای باشد که در آن، جامعه مشتاق و منتظر آماده پیاده‌سازی اهداف منجی موعود باشد. نوع نشانه‌ها باید از تعیین زمان ظهور پرهیز کنند و به‌جای آن امکان رصد نشانه‌ها را با شوق و امید منتظران در یاری‌دادن تحقق اهداف عدالت و امنیت و خیرخواهی در جامعه اسلامی و مبارزه با ظلم فعال کند (عصاریان‌نژاد، ۱۳۹۵).

باور و اعتقاد قلبی به اراده الهی و وعده محتوم

«لَطَّائِينَ بِاللَّهِ ظَنَ السَّوءِ؛ اینکه واقعاً انسان وعده‌ی خدا را غیر قابل تحقق بداند، بدترین سوءظن به خدای متعال است که خدای متعال در سوره‌ی مبارکه‌ی اَنفَاتِحْنَا، اَن كَسَانِي را که این جور حرکت می‌کنند مورد غضب خود دانسته است.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۹۳/۱۲/۲۱) وعده‌های خداوند حق است و هیچ‌گونه باطل در آن راه ندارد، چرا که همیشه با واقعیات منطبق است. قرآن کریم در این باره می‌فرماید: «... اَلَا اِنْ وَعَدَ اللّٰهُ حَقًّا» (سوره مبارکه یونس، آیه ۵۵) یعنی: «... آگاه باشید وعده‌ی خدا حق است.» از آن‌جا که قول خدای تعالی همان فعل او است، وعده‌ی او عبارت است از همان رفتاری که او با ما خواهد کرد که فعلاً برای ما غایب است و جنبه آینده را دارد، ولی برای خدای تعالی نه غایب است و نه جنبه‌ی آینده دارد (طباطبایی ج ۱۰، ۱۳۷۴: ۱۱۱) لازم به ذکر است که در قرآن حدود ۲۰ آیه در مورد حقیقت وعده‌های خداوند وارد شده، که می‌تواند تأکیدی بر واقعی بودن وعده‌های خداوند باشد.

اصل قطعیت و حتمیت در ظهور مهدوی

این‌گونه اعتبار شده که: قطعیت در اراده‌هاست و حتمیات در نشانه‌ها؛ یعنی قطعیت راجع به اصل آینده محتومی است که قرآن پیش‌بینی کرده و اراده الهی بر تحقق آن آینده محتوم قرار گرفته است اما حتمیت نشانه‌هایی است که قبل از ظهور به وقوع خواهد پیوست. (عصاریان‌نژاد، ۱۳۹۵) طبق آیات قرآن کریم و روایات معصومین علیهم‌السلام در حتمیات یعنی علایم حتمی ظهور امکان بدها هست اما در اصل ظهور به دلیل این‌که وعده الهی است امکان بدها وجود ندارد. به زبان دیگر در حتمیات، تفکیک آن‌ها امکان عقلی دارد اما امکان وقوعی ندارد. (پورسیدآقایی، ۱۳۹۵).

ویژگی‌های شهید سلیمانی و انطباق آن با زمینه‌ی ظهور

با توجه به دلالت قلبی شهید سلیمانی بر زمینه‌ی ایجاد ظهور و انتظار فرج، روحیات و عملکردهای وی دال بر ویژگی‌های ظهور منظور می‌شود که در ذیل به بخشی از آن‌ها به‌عنوان پیشران‌های زمینه‌ای و مکتبی وی در این راستا است:

اراده و ایمان انسان: نتیجه این که انسان می تواند حتمیت آینده را شکل دهد اما در قطعیت آن تأثیرگذاری ندارد. و انسانی می تواند حتمیت آینده ظهور مهدوی را شکل دهد که اقدامات او مؤمنانه، مخلصانه، متوکلانه و متوسمانه باشد.

اخلاص به عنوان بالاترین شاخصه‌ی حضور وی در میدان عمل.

عدم تظاهر: از نکات بارز و در صحنه بودن و تمامی میدان‌های آزمایش حضور و عدم تظاهر بود. با خلوص نیت و به منظور هم‌دردی و عبرت‌آموزی کسانی که در بالای گود هستند، در تمامی میادین خدماتی و مبارزاتی حضور فعال داشتند.

رعایت حدود الهی و احتیاط در آن، عرصه‌های نظامی آوردگاهی است که گاهاً ممکن است در آن زمینه شیطان نفس بر فرد فرود ید و کینه‌توزی خلاف شرع او را تحت فشار قرار دهد. اما شهید سلیمانی هم چون مولایش امیر مؤمنان و رهبر خود حضرت امام خامنه‌ای علیه السلام احتیاط‌هایی می‌کرد حتی در عرصه‌ی نظامی که شاید بسیاری این احتیاط‌ها را انجام نمی‌دادند.

شجاعت: به تعبیر رهبر معظم انقلاب اسلامی علیه السلام شهید سلیمانی هم شجاعت بود و هم با تدبیر (بیانات مقام معظم رهبری در مورخ ۱۳۹۸/۱۰/۱۸).

از ویژگی‌های بارز وی، الگو شدن در میان چهره‌های بین‌المللی مقاومت بود که به او پرواز به گستره‌ی حریم‌های متنوع دنیای اسلام را می‌داد و این گستره را گامی برای رسیدن به هدف اصلی و واگذاری پرچم اسلام و انقلاب به حضرت مهدی (عج) می‌دانستند.

مهم‌ترین رخدادهای آینده جهان

ظهور مهدوی، آینده‌ای که آرزوی تمامی پیامبران و ائمه هدی بوده، آینده‌ای که در قرآن این‌گونه در مورد آن خداوند وعده داده است. «وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرْثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ»، «ما در کتاب زبور، چنین نوشتیم که در آینده صالحان و پاکان وارثان زمین خواهند بود و صفحه جهان برای ابد از لوٹ وجود افراد ناصالح پاک خواهد شد.» شهید سلیمانی با نگاه از قوه به فعل در آوردن آیه‌ی یادشده و زمینه‌سازی ظهور با حضور در صحنه‌ی عمل و با ایجاد دکتری سربازان بدون مرز، تضمین‌کننده امنیت و آرامش برای همه مردم بود. هم‌چنان که انتظار ظهور نیاز به یک مصلح عادل جهانی دارد که تنها منحصر به اندیشه شیعه نیست بلکه این تفکر در تمامی ادیان و نگرش‌های مختلف بشری به نوعی وجود دارد. انتظار چنین مصلحی است که عامل نیروبخش و ایمان بخش ستمدیدگان است و باعث امیدواری آن‌ها به پیروزی نهایی می‌شود و این اعتقاد نه تنها آن‌ها را بی‌مسئولیت نمی‌کند؛

بلکه قدرت، اطمینان و روحیه فعال به آن‌ها می‌دهد. مقام معظم رهبری در دیدار مهمانان خارجی می‌فرماید: «... امام زمان (عج) رمز عدالت و مظهر قسط الهی در روی زمین است به همین جهت است که همه بشریت به شکلی انتظار ظهور آن حضرت را می‌کشند. موضوع امام زمان (عج) با این دید، نه مخصوص شیعه و نه حتی مخصوص مسلمین است، بلکه انتظاری در دل همه‌ی قشرهای بشر و ملت‌های عالم است. امیدی است در دل بنی آدم، که تاریخ بشریت به سمت صلاح حرکت می‌کند، این امید به بازوان قوت می‌بخشد، به دل‌ها نور می‌دهد و معلوم می‌کند که هر حرکت عدالت‌خواهانه‌ای، در جهت قانون و گردش طبیعی این عالم و تاریخ بشر است...» شهید سلیمانی که از شاگردان مکتب امام خامنه‌ای ^{۱۱} محسوب می‌شود با قدم گذاشتن در راه منویات معظم‌له و در تبعیت از مراد خود این مهم را فعلیت بخشید و با آموزه‌های اسلامی عجین کرد و مسیر را به‌نحوی طی کرد که ددر شهادتش نیز راه و پویایی آن نه تنها کمرنگ نگردید بلکه، پیروان زیادی را به خود جلب و ادامه‌دهندگان مسیر و راه او شدند.

مهم‌ترین اصلی که شهید سلیمانی در تسهیل شدن و زمینه‌سازی ظهور بر داشت؛ انطباق و تمرکز بر آیات و روایات که نشانه‌ای ظهور را نوید می‌داد، بود، به‌نحوی که در این راه با شناخت امامت، عمل بر دستور تذکرها و توصیه‌های امام، پرهیز از روش‌های غلطی که آیات و روایات آن‌را متذکر قرار داده‌اند، خود را مستغنی از هیچ‌یک از اصول اجتهادی ندانستن و در نهایت جلوگیری و تمسک به شیوه‌های غلط، از جمله نکات بارز شهید سلیمانی در پیروی از امام جامعه و تبعیت از آیات نورانی قرآن بود.

روش‌شناسی پژوهش

با توجه به مسئله اساسی پژوهش، هدف و سؤال مطرح‌شده در مقدمه، نوع پژوهش کاربردی و با رویکرد آینده‌پژوهی به روش توصیفی - تحلیلی بوده که از توانمندی نهفته در روش پژوهش کیفی استفاده گردید. در وهله اول به طرح چارچوب نظری حاکم بر تحقیق به صورت معرفتی توجه شد که از طریق اطلاعات و مستندات مکتوب تهیه و سپس اطلاعات به‌دست‌آمده تشریح و قالب گرفت، نگاهی در این میان به مطالعات دینی آینده و عصر ظهور و نشانه‌های حتمی و غیرحتمی، شد. برای یافتن نتایج پژوهش از روش‌های عینی و منتظم، با حفظ ویژگی‌های شخصی پیام‌های موجود در اسناد و مدارک دسته اول استفاده شد. تحلیل به‌صورت کیفی و قلمرو مکانی، کشور ایران است. جامعه آماری اسناد و مدارکی است که ارتباط مستقیم در حوزه مکتب سلیمانی و آخرالزمانی (بسترهای ظهور) داشته و به

معانی و مفاهیم و روش‌های مرتبط با این حوزه اشاره داشته‌اند. برای پایداری اطلاعات از خبرگان با مشخصه‌های برخوردار از دانش و تجربه کافی در حوه مکتب سلیمانی و مسایل مربوط به حوزه مهدویت استفاده شده است. در این مقاله به روش کتابخانه‌ای علمی و تخصصی جهت گردآوری اطلاعات استفاده شده و بر اساس درک، فهم به تحلیل و سپس ارائه‌ی نتیجه پرداخته شد.

هدف از انتخاب روش تحقیق آن است که محقق مشخص نماید چه روشی را به کار گیرد تا او را هر چه دقیق‌تر، آسان‌تر و سریع‌تر در دستیابی به پاسخ‌هایی برای پرسش طراحی شده مورد نظر کمک نماید. لذا با مطالعه‌ی منابع و مذاقه در ادبیات موجود و دست اول در حوزه‌ی مکتب سلیمانی مرتبط با تحقیق و هم‌چنین با انجام مصاحبه‌های با خبرگان و اساتیدی که محقق را در این هدف هدایت می‌کند استفاده شد. در روش تحلیلی پس از مطالعه عمیق و ژرفانگر روی مکتب سلیمانی و نشانه‌های ظهور، پرداخته شد. در روش کیفی از ابزارهای غور در مصاحبه‌های اکتشافی استفاده شده است. در بخش کیفی از تکنیک فیش برداری و با تحلیل محتوا بر روی اسناد و مدارک و مرور ادبیات و هم‌چنین واژه‌ها و عبارات بیان شده رسیده است.

روش‌های گردآوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای بهره گرفته شده است. در گردآوری داده‌ها با ابزار فیش برداری از منابع دسته اول، کتاب‌های علمی و تخصصی، مقالات علمی و پژوهشی موجود، آرشیو و سراچه‌های اینترنتی معتبر دانشگاهی استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

قریب به دو سال است که سردار شهید سپهبد حاج قاسم سلیمانی به آرزو و خواسته دیرینه خود رسید و این مرد خستگی‌ناپذیر و مجاهد در زمان حیات خود برای جامعه امنیت، اقتدار و عزت بخشید و در حقیقت مکتب این شهید بزرگوار همیشگی بوده و فراموش شدنی نیست. شهید سلیمانی در حالی از منظر رهبر معظم انقلاب علیه السلام به عنوان مکتب معرفی شد که نماد تحقق واقعی ارزش‌هایی نظیر مقاومت، ایثار، از خود گذشتگی، اخلاص و اعتماد به وعده‌های الهی بود که همه این عوامل در میدان جهاد و مبارزه با دشمنان انسانیت به خصوص داعش و رژیم صهیونیستی در او تجلی عینی داشت.

این مکتب، ترجمان جدیدی از جهانی شدن است که نقاب نیرنگ و فریب را از چهره پلید مدعیان کدخدایی دهکده جهانی برداشته و ماهیت استکباری آنان را بر همگان روشن می‌سازد.

جنس مکتب شهید سلیمانی بیش از آنکه ناظر به میدان نبرد سخت باشد، گفتمانی است که زنجیر

اسارت و بردگی برآمده از اندیشه استبداد و استکبار را در میدان مبارزه نرم از پای ذهنیت مسخ شده ملت‌ها پاره می‌کند و با تلنگری از جنس خودآگاهی نور روشن اسلام را بر مردمک چشمان خواب‌آلوده جامعه بشری می‌تاباند، تا بلکه پلک‌های سنگین و خسته خواب‌نماشدگان را به راه روشن عزتمندی و آزادگی رهنمون سازد. مکتب این اسوه مقاومت و پایداری نمای کاملی از راه روشن انقلاب جهت شکل‌گیری امت واحده‌ای است که در عصر عسرت و انتظار، مقدمات ظهور منجی غایب را فراهم می‌کند.

شهید سلیمانی با توجه به نشانه‌های دلالت حتمی ظهور که ائمه اطهار(علیهم‌السلام) به‌منظور بازشناسی مهدی موعود(عج) آورده‌اند به عبارتی روندهای شناخت اتفاقات عصر او و دلایل برپا سازی حکومت بقیه‌الله الاعظم متوجه شکل‌گیری این مسیر گردید و در واقع این دلیل مبنای نشانه ظهور قرار می‌گیرد. مکتب حاج قاسم ضرورت امروز کشور است و از آن می‌توان به عنوان الگوی عملی بخش‌های مدیریتی و اجرایی کشور بهره برد.

کدهای اساسی تحقیق ناشی از پیشران‌های زمینه‌ی ظهور در مکتب سلیمانی

کد توصیفی	تبیینی	کد انتخابی
ظهور حضرت حجت (عج) تابعی از اراده قطعی الهی است.	ایمان به اراده الهی	یقین به ظهور
تمامی روایات مبتنی بر ظهور، در بیان نشانه‌های حتمی متواتر و یکپارچه هستند.	ابتناء بر حتمیت ظهور	رصد و دیده‌بانی منتظران در وقوع نشانه‌ها
تشخیص راه صحیح در ظهور مهدوی در یرتو ولایت، که تضمن فهم مهدوی و تمیز نشانه‌های ظهور است.	زمینه‌سازی مثبت منتظران منوط بر فهم ولایت و پذیرش آن	ابتناء نشانه‌های عصر ظهور در پناه تأکید ولایت
درک واقعی مهدویت از آن افرادی است که در راه خداوند و برپایی حکومت عدل الهی تلاش، توکل و استقامت می‌کنند حتی اگر ظهور را تجربه نکنند.	احساس شکست و ناامیدی در انتظار منفعلانه	موفقیت جامعه منتظر در گرو انتظار فعال
آینده پژوهی مهدوی گفتمانی است که نباید در آن زمان تعیین شود	عدم تدقیق زمان ظهور	عدم توقیت

نتیجه‌گیری

در این پژوهش، مکتب عبارت است از: احصای درس‌آموخته‌های دینی و راهنماهایی‌های مشهودی و سلوکی منطبق بر بایدها و نبایدها از مکتب شهید سلیمانی از نگاه حضرت امام خامنه‌ای علیه السلام است. بنابراین با توجه به مکتب سلیمانی، پیشران‌های زمینه‌ی ظهور در دستور کار قرار گرفت که نشأت گرفته از آیات و روایات است. در این میان و با استناد به آنچه که موجود بوده در این مستندات (روش توصیفی) و از طرفی دستاوردهای علمی از راه تحلیلی اسناد و مدارک توسط خبرگان فن (روش تحلیلی) پیشران‌های زمینه‌ی ظهور را می‌توان در مکتب سلیمانی با توجه به ویژگی‌های مترتب بر این تحقیق به شرح زیر بیان داشت:

- ۱- اراده انسان در طول اراده الهی زمینه‌ساز ظهور مؤثر است.
  - ۲- غیبت امام زمان رخ داده است و پایان می‌یابد.
  - ۳- برای عصر ظهور، نشانه‌هایی بیان شده است که مبتنی بر عصر ظهور از باور و اعتقاد قلبی به اراده الهی و وعده محتوم، پذیرش حضور حجت الهی بر روی زمین و وعده ظهور این حجت و پذیرش نقل قول معصومین (علیهم‌السلام) در تفسیر مستقیم آیات قرآن کریم شکل می‌گیرد. ۴- قطعی‌الاحصول بودن امر خدا در تحقق اصل ظهور و دخالت دادن اراده و ایمان انسان در تأخیر و تعجیل در زمان تحقق این وعده نقطه اصلی تفاوت در این دو رویکرد دینی و غیردینی است.
  - ۵- درک واقعی مهدویت از آن افرادی است که در راه خداوند و برپایی حکومت عدل الهی تلاش، توکل و استقامت می‌کنند حتی اگر ظهور را تجربه نکنند. بنابراین احساس شکست و ناامیدی در انتظار افرادی منفعل است که شهید سلیمانی و امثال آن شهید والا مقام از این امر مستثن هستند.
  - ۶- زمینه‌سازی مثبت منتظران منوط بر فهم ا ولایت و پذیرش آن است.
  - ۷- رصد و دیده‌بانی منتظران در وقوع نشانه‌ها از نشانه‌های مکتب سلیمانی است.
- این پژوهش دارای نقص در مدارک نبود بلکه مشکل، باورها و اعتقادات رایج است که مانع پیشرفت علمی در این حوزه و شاید مکتب سلیمانی شود. البته وجود معارف عمیقی که در متون دینی وارد شده با تهیه ادبیات جمع‌آوری شده می‌تواند نگاه و مکاتب مولد غربی را در خود هضم نماید.

کتابنامه

قرآن کریم.

نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی (۱۳۸۷). نشر آستان قدس رضوی.

امام خمینی، روح الله علیه السلام (۱۳۷۸)، «صحیفه‌ی نور».

بیانات و رهنمودهای رهبر معظم انقلاب حضرت امام خامنه‌ای علیه السلام.

ابن طاووس (متوفی ۱۶۶ق). «الطرائف فی معرفه مذاهب الطوائف»، ترجمه: الهامی داوود، خیام، قم،

۱۴۰۰قمری، ج ۱، (قابل دانلود از سایت ویکی شیعه (Fa. Wikishia. Net).

اصغریان کاری، زینب (۱۳۹۹). «راهبردهای سردار سلیمانی برای حل بحران‌های منطقه غرب آسیا»، دومین همایش

بین‌المللی گام دوم انقلاب اسلامی: مکتب شهید سلیمانی؛ الگوی تربیت مدیران جهادی تمدن‌ساز، تهران.

امیری، سروش و کیانی، جواد (۱۳۹۸). «گفتمان مقاومت شهید قاسم سلیمانی در دیپلماسی و روابط

بین‌الملل»، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، دوره ۵، شماره ۲، صص ۹-۳۰.

باقری دولت‌آبادی، علی و سپاوشی، حسین (۱۳۹۹). «تعامل و تقابل «گفتمان‌های سیاسی» و «راهبردهای

ملی» در سیاست خارجی ایران»، فصلنامه راهبرد سیاسی، دوره ۴، شماره ۱۲، صص ۶۷-۹۴.

بی‌نا (۱۳۹۴). «فرهنگ واژه‌های مصوب فرهنگستان»، تهران، گروه واژه‌گزینی زیر نظر غلامعلی حدادعادل،

دفتر هفتم، انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی.

پورسیدآقایی، مسعود (۱۳۹۰). «تاریخ عصر غیبت»، تهران، مؤسسه آینده روشن چاپ دوم.

خانی، علی و حمیدرضا محمدی (۱۳۹۸). «بازشناسی مؤلفه‌های مکتب شهید سلیمانی مبنی بر بیانات امام

خامنه‌ای علیه السلام»، مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست‌وسوم، شماره ۸۶، بهار.

خزایی، سعید (۱۳۹۲). کاربرد روش‌های آینده‌پژوهی در مهدویت، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

ریاضی، وحید (۱۳۹۹). «درس مبانی دفاع ملی»، تهران: دانشکده امنیت ملی دانشگاه و پژوهشگاه عالی

دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.

زالی، نادر (۱۳۹۱). «آینده‌نگاری راهبردی در برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای»، تهران: نشر پژوهشکده

مطالعات راهبردی.

سلیمانی، غلامعلی و رضاپور، دانیال (۱۳۹۹). «استراتژی ایران در عراق پسا داعش با تاکید بر گروه‌های

بسیج مردمی عراق»، فصلنامه علمی پژوهش‌های انقلاب اسلامی سال ۹، شماره ۲، صص ۲۷-۴۹.

شفیعی سیف‌آبادی، محسن (۱۳۹۸). «سردار سلیمانی و بسیج مردمی در عراق و سوریه (زمینه‌های شکل‌گیری

تا نقش و نیات شهید سلیمانی)»، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، دوره ۵، شماره ۲، صص ۸۵-۱۰۹.

شیخ صدوق (۱۳۹۰). «کمال‌الدین و تمام‌النعمة (جلد دوم)»، قم: مسجد مقدس جمکران.

کارگر رحیم (۱۳۹۲). «آینده جهان (دولت و سیاست در اندیشه مهدویت) (چاپ دوم)»، قم: مرکز تخصصی مهدویت.

فدائی دولت، فریدون و آقائی، سید داود (۱۳۹۹). «بررسی مسئولیت حمایت جمهوری اسلامی ایران در جریان بحران سوریه»، مطالعات حقوق بشر اسلامی، دوره ۹، شماره ۱، صص ۲۰۳-۲۲۴.

قربانی، سعید (۱۳۹۲). نسبت مهدویت و آینده‌پژوهی در متون روایی، تهران: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۷۴). تفسیرالمیزان (جلد ۱۰)، ترجمه‌ی محمدباقر موسوی (۱۳۷۴)، قم: دفتر انتشارات اسلامی.

طبرسی، شیخ ابوعلی الفضل بن الحسن (۱۴۰۳ ق.). تفسیر مجمع‌البیان، جلد ۲ و ۵، مکتبه المرعشی النجفی.
میریچی، شمس اله (۱۳۹۹). «نشست بازخوانی اصحاب علوم انسانی اسلامی در باب جهان مقاومت پس از سردار سلیمانی»، دانشگاه باقرالعلوم (علیه‌السلام).

عباس‌زاده، روح‌الله (۱۳۹۹). «مؤلفه‌های تربیتی مکتب شهید سلیمانی»، دومین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب اسلامی: مکتب شهید سلیمانی؛ الگوی تربیت مدیران جهادی تمدن‌ساز، تهران.

علی‌مرادی، زهرا و عیدی، مهتاب و ثمنی، زینب (۱۳۹۹). «تبیین الگوی قرآنی چگونگی تقدم «شهادت نفسی» بر «شهادت فعلی» در مکتب شهید سلیمانی بر اساس روش داده‌بنیاد، دومین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب اسلامی: مکتب شهید سلیمانی؛ الگوی تربیت مدیران جهادی تمدن‌ساز، تهران.

مجلسی علامه (۱۱۱۰ ه.ق.). بحارالأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار علیهم‌السلام (جلد ۴۴)، نسخه پی.دی.اف قابل داندلود از (bookbankma.blogfa.com).

مطهری، مرتضی (۱۳۷۳). انسان کامل، تهران: صدرا.

ملکی عزیزآبادی، روح‌اله؛ موسوی، سید محمدرضا و جلالی‌راد، محمدصادق (۱۳۹۸). «بررسی رویکرد ایالات‌متحدة آمریکا علیه سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با تمرکز بر اقدام دونالد ترامپ در قرار دادن نام سپاه پاسداران در فهرست گروه‌های تروریستی»، فصلنامه مطالعات دفاع مقدس، دوره ۵، شماره ۴، صص ۱۲۹-۱۵۹.

موسوی، سید محمود (۱۳۹۹). «بررسی مقایسه‌ای مؤلفه‌های پراگماتیک مقاومت و خلافت مجازی آمریکا در پس‌ساخت‌های داعش بر اساس نظریه مجموعه امنیت منطقه‌ای»، دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم، دوره ۱۰، شماره ۱، صص ۳۳۵-۳۵۳.

ورعی، سیدجواد (۱۳۸۲). «مبانی فقهی دفاع از سرزمین‌های اسلامی»، حکومت اسلامی، سال هشتم، شماره ۲۸، تابستان.